

СОЦІАЛЬНА ОСВІТА: наукові дослідження

УДК 37.046

*Вакуленко О. В.,
к. пед. н.,
доцент кафедри
соціальної педагогіки
Інституту соціальної роботи
та управління
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова*

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Сучасний ринок праці України потребує особливих підходів до підготовки спеціалістів, у тому числі фахівців соціальних закладів соціальної підтримки сімей, дітей і молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах. Такі підходи передбачають, зокрема, оволодіння новітніми науковими знаннями, сучасними методиками відповідно професії, вимог і потреб сучасності.

***Ключові слова:** соціальна робота, соціальна педагогіка, фахівець соціальної сфери, неперервна освіта, формальна освіта, неформальна освіта, підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери, концептуальні основи професійного розвитку фахівців соціальної сфери.*

Современный рынок труда Украины требует особых подходов к подготовке специалистов, в том числе специалистов социальных

учреждений социальной поддержки семей, детей и молодежи, находящихся в сложных жизненных обстоятельствах. Такие подходы предусматривают, в частности, овладение новейшими научными знаниями, современными методиками в соответствии профессии, требований и потребностей современности.

Ключевые слова: социальная работа, социальная педагогика, специалист социальной сферы, непрерывное образование, формальное образование, неформальное образование, повышение квалификации специалистов социальной сферы, концептуальные основы профессионального развития специалистов социальной сферы.

The current job market Ukraine requires special approaches to training, including – specialists social institutions of social support for families, children and young people in difficult circumstances. Which approach include, in particular, acquisition of new scientific knowledge, mastery of modern techniques in accordance with the profession demands and needs of our time.

Key words: social work, social pedagogy, a social sphere, continuous education, formal education, informal education, training professionals social, conceptual foundations of professional development specialists in social sphere.

У нашій державі соціальна робота розвивається як фахова діяльність, і тому наразі актуальною проблемою є забезпечення соціальної сфери висококваліфікованими кадрами, які зможуть зробити соціальну роботу ефективною та потрібною людям, піднести її розвиток на новий якісний рівень. Це складне завдання постає перед українською системою підготовки та професійного розвитку фахівців у соціальній сфері.

Концептуальні підходи формування професійної освіти у вищій школі стали предметом розгляду українських науковців: В. Андрущенко, І. Зязюн, С. Клімов, І. Ковчина, І. Козубовська, М. Лукашевич, Н. Ничкало, С. Сисоева. Теоретичні та методологічні аспекти наукової теорії і професійної діяльності соціального працівника та соціального педагога розкрито в наукових працях С. Архіпової, О. Безпалько, М. Галагузової, І. Звереві, А. Капської, О. Карпенко, Г. Майбороди, Л. Мардахаєва, А. Мудрика, Р. Овчарової та інших [2; 5; 6; 7; 8; 9]. Дані науковці визначили пріоритетні напрямки підготовки спеціалістів соціальної та соціально-педагогічної сфери.

Мета статті – дослідити сучасні потреби та можливості професійного розвитку фахівців соціальної сфери, зокрема важливість поєднання формальної (підвищення кваліфікації) й неформальної освіти (навчання на семінарах, тренінгах тощо).

Аналіз сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових джерел засвідчує, що існують три основні форми освіти: 1) формальна освіта (formal education) – початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення вишу (аспірантура та докторантура), підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців; 2) неформальна освіта (non-formal education) – професійно спрямовані курси навчання різними видами інтенсивного та інтерактивного навчання; 3) інформальна освіта (informal education) є індивідуальною пізнавальною діяльністю (самоосвіта) [11].

Одним із напрямів запровадження ефективної системи професійного розвитку спеціалістів соціальної сфери є формування моделі неперервної освіти, що використовує методики активного й інтерактивного навчання та враховує специфіку навчання дорослої аудиторії. Неперервна професійна освіта виконує ряд важливих функцій: соціокультурну (розвивальну), загальноосвітню (компенсуючу), адаптивну, економічну [4].

Ідея неперервної освіти почала активно досліджуватися в ХХ ст., але її витоки можна знайти у працях видатних вчених-філософів – Конфуція, Сократа, Аристотеля, Платона, Сенеки, Геракліта, – які пов’язували неперервну освіту з досягненням повноти розвитку людини. Поняття “неперервна освіта” вперше використано в 1968 р. в матеріалах генеральної конференції ЮНЕСКО, а після видання доповіді у 1972 р. на тему “Вчитися, щоб існувати” було прийнято рішення ЮНЕСКО: визнати неперервну освіту як основну концепцію для нововведень або реформ освіти в усіх країнах світу. В середині 1970-х рр. ідея неперервної освіти знаходить підтримку майже в усіх країнах світу, стає основним принципом освітніх реформ [4].

Принципи неперервної освіти базуються на засадах андрагогіки – науки, що вивчає принципи, особливості, процеси навчання дорослих. Термін “андрагогіка” утворений за аналогією з терміном “педагогіка” від грецьк. *anor*, *andros* – дорослий чоловік, доросла людина та *ago* – веду, був уведений німецьким ученим О. Каппом у 1833 р. для позначення особливого розділу педагогіки, що досліджує проблеми навчання дорослих. Лише в середині ХХ ст. він став широко застосовуватися в науковому побуті, позначаючи виникнення самостійної галузі знань [3].

Одним із важливих напрямків освіти в Україні є післядипломна освіта, зокрема підвищення кваліфікації фахівців. Метою такого навчання є вдосконалення рівня освіти та професійної підготовки шляхом поглиблення, розширення й оновлення професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня і практичного досвіду. Особливий інтерес щодо особливостей підготовки та підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери викликає дисертаційне дослідження доктора педагогічних наук В. А. Поліщук “Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти” (2007 р.).

Автором досліджено теоретико-методичні засади професійної підготовки соціальних педагогів: розкрито філософію професійної соціально-педагогічної діяльності, виявлено особливості процесу професіоналізації соціально-педагогічної діяльності та сутнісні характеристики професійної діяльності соціального педагога, здійснено аналіз проблеми професійної підготовки соціальних педагогів у педагогічній теорії і практиці, виявлено суперечності професійної підготовки соціальних педагогів, здійснено порівняльний аналіз зарубіжних моделей професійної підготовки фахівців соціальної/соціально-педагогічної сфер, визначено можливості творчого використання прогресивних ідей зарубіжного досвіду в умовах нашої держави.

Підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери – державних службовців – є безперервним процесом. Основні напрямки підвищення кваліфікації: навчання за професійними програмами підвищення кваліфікації; постійно діючі тематичні семінари, зокрема тематичні тренінги. До основних видів підвищення кваліфікації, що мають забезпечити його безперервність, належить навчання:

- за програмами тематичних постійно діючих і короткотермінових семінарів, що проводяться з урахуванням потреб у підвищенні ефективності виконання посадових обов’язків та результатів щорічного проведення оцінки професійної діяльності державних службовців;
- за програмами стажування державних службовців у органах державної влади й органах місцевого самоврядування, а також за кордоном;
- шляхом самоосвіти за річними програмами, а також участі в наукових дослідженнях [1; 2; 5].

Як зазначалося вище, підвищення кваліфікації спеціалістів соціальної сфери можуть здійснювати як вищі навчальні заклади, так і центри перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів

державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, а також інші наукові та навчальні установи, які мають право (ліцензію) на надання освітніх послуг.

Нині в Україні набуває нового розвитку неформальна освіта. У Верховній Раді України від 12.02.2015 р. зареєстровано проект Закону України № 2121 “Про внесення змін до деяких законів України (щодо визнання неформальної освіти)”. Відповідно до проекту пропонується додати до Закону України “Про освіту” (ст. 29) такий абзац: “...неформальна освіта – це освіта інституціолізована, цілеспрямована та спланована навчальним закладом без надання освітніх програм і кваліфікацій, визнаних національними органами управління освітою, або без кваліфікацій взагалі, і є додатковою, альтернативною та/або доповняльною до формальної освіти в процесі освіти впродовж життя; слугує забезпеченню права осіб будь-якого віку на доступ до освіти, але не передбачає обов’язкової безперервної структурованої послідовності у здобутті освіти й може бути короткотерміною і невеликої або великої інтенсивності, зокрема у формі короткотермінових курсів, семінарів, практичних занять. Хоча неформальна освіта безпосередньо не приводить до формальних кваліфікацій, визнані формальні кваліфікації можуть бути отримані шляхом освоєння певної сукупності окремих програм неформальної освіти та відповідного визнання уповноваженим органом набутих знань, умінь, інших компетентностей” [12].

У нашому дослідженні, як приклад, наведемо багаторічний досвід роботи Державного інституту сімейної та молодіжної політики, особливістю освітньої діяльності якого є можливість професійно поєднувати формальну освіту (підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери) та неформальну освіту (проведення тематичних семінарів, тренінгів із соціальних питань як для фахівців державних закладів, так і для членів недержавних організацій) із видачею державних документів про проходження навчання за різними програмами як освітній заклад, що має ліцензію на такі види діяльності [10].

Наявний науковий і ресурсний потенціал Державного інституту сімейної та молодіжної політики забезпечує можливість стабільно здійснювати підвищення кваліфікації працівників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій до компетенції яких відноситься реалізація державної сімейної, молодіжної та соціальної політики, у відповідності до ліцензованого обсягу (1000 осіб у рік) за різними видами підвищення кваліфікації. Інститут є єдиним навчальним закладом післядипломної

освіти, який здійснює підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування та виконує замовлення облдержадміністрації й обласної ради щодо формування високопрофесійного складу управлінських кадрів держави, тісно співпрацює з установами та організаціями різних форм власності.

Ефективність діяльності Інституту щодо підвищення кваліфікації кадрів обумовлюється:

- організаційно-методичним забезпеченням, яке передбачає варіативні форми організації навчального процесу, впровадження інноваційних технологій, реалізацію програм міжнародного співробітництва, забезпечення сучасною науково-методичною літературою, видавничу діяльність, впровадження інформаційних технологій;

- науковим забезпеченням, що базується на фундаментальних і прикладних наукових дослідженнях, створює реальні можливості для залучення слухачів до наукової діяльності;

- кадровим забезпеченням, залученням до наукової та викладацької діяльності провідних учених України, кращих педагогів навчальних закладів, проведенням активної кадрової політики, спрямованої на підготовку й удосконалення професійного рівня науково-педагогічних кадрів Інституту [10].

Перспективними завданнями діяльності та розвитку Інституту як ліцензованого закладу післядипломної освіти працівників соціальної сфери є такі:

- надання якісних освітніх послуг шляхом забезпечення використання результатів наукових досліджень і розробок у навчальному процесі з врахуванням сучасних вимог системи освіти, ширше впровадження інноваційних технологій у навчальний процес, вивчення та запровадження вітчизняної й зарубіжної практики;

- подальша актуалізація професійних програм підвищення кваліфікації та програм тематичних семінарів для працівників органів державної влади, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад, забезпечення їх спрямованості на використання нових управлінських технологій, управління людськими ресурсами, удосконалення процесів надання органами влади управлінських послуг населенню, адаптацію отриманих знань і кваліфікації слухачів до потреб здійснення ними функціональних повноважень;

- надання консультаційно-методичної й організаційної допомоги в навчанні кадрів шляхом проведення виїзних практичних занять, тематичних семінарів, вивчення кращих практик управлінської діяльності регіонів;

- вивчення теоретичних і практичних аспектів щодо налагодження елементів дистанційного навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування; розширення практики відеоконтактів (конференцій, “круглих столів” та ін.) з іншими центрами перепідготовки й підвищення кваліфікації, а також усіма зацікавленими в таких обмінах органами влади, установами, закладами, налагодження більш ефективного зворотного зв’язку з учасниками начального процесу шляхом проведення анкетування, удосконалення та відповідне наповнення web-сторінки Інституту в мережі Інтернет;

- постійне поповнення фахової бібліотеки з питань державного управління, місцевого самоврядування, інтеграції України до ЄС, здійснення заходів щодо формування електронної бібліотеки Інституту; створення видавничої бази Інституту з метою забезпечення слухачів роздатковими та методично-інформаційними матеріалами;

- моніторинг ринку праці, вивчення за його результатами потреб управлінських кадрів у підвищенні кваліфікації, здійснення постійного пошуку замовників, додаткових джерел фінансування;

- розширення співробітництва з державними та недержавними установами й організаціями з питань актуалізації змісту наукових досліджень і розробок навчальних програм підвищення кваліфікації [10].

У Національній доктрині розвитку освіти в розділі “Освіта і наука” визначається, що поєднання освіти і науки є умовою модернізації освіти, головним фактором її подальшого розвитку, яке забезпечується розвитком професійної освіти на основі наукових та технологічних досягнень, інноваційною освітньою діяльністю в навчальних закладах. Однією з необхідних умов забезпечення якості соціальної та соціально-педагогічної роботи є забезпечення спеціалістами, які зможуть впроваджувати інноваційні наукові підходи в практичну соціальну роботу.

Література

1. Вакуленко О. В. Концепція системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери / О. В. Вакуленко, І. В. Пеша // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : збірник наукових праць. – Випуск 12. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 221 с., С. 99–107.

2. Гошовська В. А. Модернізація підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування / В. А. Гошовська // Збірник наукових праць НАДУ. – 2007. – Вип. 2. – С. 79–85.

3. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / І. А. Зязюн, С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.

4. *Ничкало Н. Г.* Теоретико-методологічні проблеми і перспективи розвитку досліджень з неперервної професійної освіти / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. : у 2 ч. – К. : АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, 2001. – Ч. 1. – С. 35–41.

5. *Сисоєва С. О.* Неперервна професійна освіта в контексті її технологічного забезпечення / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2004. – Вип. II. – С. 69–103.

6. *Сігаєва Л. Є.* Неперервна освіта в Україні: її складові і тенденції розвитку / Л. Є. Сігаєва // Післядипломна освіта в Україні. – 2001. – № 1. – С. 45–46.

7. Соціальна робота: технологічний аспект / за ред. проф. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2004. – 364 с.

8. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.

9. *Степко М. Ф.* Проблеми взаємодії в системі підготовки і перепідготовки кадрів та освіти дорослих / М. Ф. Степко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / ред. кол. : В. О. Зайчук (голов. ред.), О. Я. Савченко, М. Ф. Дмитриченко та ін. – К. : ЗАТ – НІЧЛАВА, 2003. – Спецвипуск. – С. 6–12.

10. www.dipsm.org.ua/

11. www.ipso.org.ua/upload/documents/Education.doc

12. www.rada.gov.ua